

116-010

ที่มาของรัฐสภาไทย

นางสาวรัชณี กัดยามคุณาวุฒิ

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคาบหลักสูตร อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต
แผนกวิชาประวัติศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๒๑

008405

17091135

THE ORIGINS OF THAI PARLIAMENT

Miss Rachanee Kalayakunavuti

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts

Department of History
Graduate School

Chulalongkorn University

1978

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ที่มาของวัสดุภาษาไทย

โดย

นางสาวรัชณี กัลยาณคุณาวุฒิ

แผนกวิชา

ประวัติศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

.....
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุประวิทย์ วัฒนวิเศษ)
 คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....กรรมการแทนคณะบัณฑิตวิทยาลัย

.....ประธานกรรมการ
 (รองศาสตราจารย์ชิตินา พิทักษ์ไพโรจน์)

.....กรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช)

.....กรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษกร กาญจนจาวรี)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จะก่อกำเนิดรัฐสภาไทยขึ้นไม่ต่อเนื่องกัน อุปสรรคสำคัญที่ทำให้งานพัฒนาทางการเมืองหยุดงัก
ขาดคอนไปเนื่องมาจากปัจจัยแวดล้อมหลายด้านเช่น พระราชดำริที่แตกต่างกันของพระมหากษัตริย์
ที่ปกครองอยู่ในขณะนั้น การตื่นตัวของประชาชน ระดับการศึกษา ระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ-
กิจ เป็นต้น

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปิดประเทศ ทำให้แนวความคิดใหม่ ๆ หลังไหลเข้ามา พระองค์ทรงเริ่มสร้างปัจจัยแวดล้อม ที่เป็นพื้นฐานไปสู่การปกครองระ-
บอบประชาธิปไตยเช่น การศึกษา การสนับสนุนสื่อมวลชน ตลอดจนเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียม
ประเพณีที่ล้าสมัยบางประการ และที่สำคัญ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า-
อยู่หัว ทรงตั้งองคมนตรีสภาขึ้น หน่วยงานที่ฝ่ายนิติบัญญัติ นับเป็นขั้นแรกของการพัฒนาทางการเมือง
แม้พระองค์จะทรงเห็นด้วยกับแนวความคิดใหม่ ๆ อยู่บ้าง แต่ทรงเห็นว่ายังไม่ถึงเวลาอันสม
ควร ประกอบกับในระยะแรกพระองค์ไม่มีพระราชอำนาจเต็มที่ ที่จะทำได้ งานเบื้องต้นของ
พระองค์จึงเป็นการตั้งพระราชอำนาจกลับคืนมาจากกลุ่มขุนนาง แต่หลังจากใ้พระราชอำนาจ
คืนมาแล้ว ก็ทรงหันไปสนใจงานทางบ้านบริหาร จนงานด้านนิติบัญญัติของหยุดงักลง

เมื่อมาถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ไม่ทรงเห็นด้วยกับการ
ปกครองในระบอบรัฐสภา ทรงมีความเห็นว่า การปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็น
การปกครองที่เหมาะสมกับประเทศมากที่สุดแล้ว จึงทรงเบนแนวความคิดทางการเมืองของประ-
ชาชน ไปสู่ลัทธิราชาธิปไตย พันธุ์วัฒนธรรม สร้างเอกลักษณ์ใหม่ขึ้นในชาติ การเตรียมงานด้านนิติ-
บัญญัติ จึงยังคงขาดช่วงต่อไป ทำให้เกิดความไม่พอใจให้แก่ผู้ได้รับการศึกษาทั้งในประเทศและ
ต่างประเทศเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม ความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองที่เกิดขึ้นในรัช-
สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เป็นผลมาจากการผลักดันทางบ้านเศรษฐกิจและ
สังคมในขณะนั้นด้วย จึงทำให้เกิดการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบอบสมบูรณาญา-
สิทธิราชย์ มาเป็นการปกครองในระบอบรัฐสภา ทั้ง ๆ ที่สภาพพื้นฐานต่าง ๆ ที่จะรับการ
เปลี่ยนแปลงยังไม่เอื้ออำนวย รัฐสภาที่เกิดขึ้นจึงอ่อนแอ ไม่สามารถที่จะปฏิบัติงานทางบ้าน
นิติบัญญัติ เป็นตัวแทนของประชาชนในสังคมได้เหมือนกับประเทศอื่น ๆ ที่มี การปกครองในระ-
บอบเดียวกัน

Thesis Title	The Origins of Thai Parliament
Name	Miss Rachanee Kalayakunavuti
Thesis Advisor	Dr. Chai - Anan Samudavanija
Department	History
Academic Year	1977

Abstract

Studies on how the Parliament was originated in different countries were always interesting among political scientists. By using historical approach, it could be seen that there was a close relationship between the parliamentary system and some basic factors necessary for the change. This thesis was of no exception.

The study on "The Origins of Thai Parliament" outlined how the parliamentary system was established in Thailand. The process originated from the very beginning when Thailand had international relation with western countries thus absorbing some forms of westernization, and the parliamentary system was one that had been realized during the process. However, the successful establishment of the parliamentary system was mainly dependent upon the support of the former regime ; i.e., the monarchy, the bureaucracy

and the military coupled with the mass media and the level of education of the people. All these basic factors would enhance the political consciousness of the people, Moreover, reforms on the old tradition, culture and social values so that there be in line with the change were also of utmost importance. Unfortunately, these basic factors and the political environment were not continuously prepared for the establishment of the parliamentary system in Thailand. Among major setbacks are the different political viewpoints among successive monarchies, political consciousness of the masses, level of education and level of economic development.

During the reign of King Monkut, his open economy policy brought in various new ideas. Many basic factors such as education, mass media including some social change were promoted in order to pave the way to democracy. Of paramount importance was that a privy council in the reign of King Chulalongkorn was appointed to act as the legislative body which could be termed as the first step in political development. But in the reign of King Chulalongkorn, even though he agreed with some idea of the system, he believed that the people were not ready to accept it. And at the beginning of his reign, his power was mostly concentrated in the hand of the bureaucrat, so his main task was to gain back his absolute monarchic power leaving no time for promoting democracy.

King Vajiravudh had the idea that absolute monarchy was the most appropriate system for the country, therefore he went back to promote nationalism, patriotism, old culture as well as national identity. Then the political development was at stand still in this reign and led to the dissatisfaction of the elite.

However, the desire on political change did occur strongly in the reign of King Prajathipok owing to the worldwide economic depression and the social disparity at the time.

These pressures led to the political violence in the following period as evidenced by the coup which occurred frequently in the country. This further led to some abrupt political changes that in turn destabilise the parliamentary system when the basic factors necessary for change were not well prepared. Thus, the parliament formed in this way was rather weak in representing the people as the legislative body as occurred internationally in other developed countries.

๗

กิติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เกิดขึ้นและเสร็จสิ้นลงได้ก็ด้วยความช่วยเหลืออย่างเต็มใจยิ่ง จาก อาจารย์ ชัยวัฒน์ สมุทวณิช ทั้งการให้แนวความคิด ให้ข้อมูล ให้กำลังใจ ทั้งรู้ และปลอบ เพื่อให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณอย่างสูง มา ณ โอกาสนี้

ความคิดเห็น ความช่วยเหลือ คำแนะนำ ทักท้วง ที่ได้รับ ทำให้วิทยานิพนธ์ ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นจาก อาจารย์ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา อาจารย์ ชิิตมา พิทักษ์ไพรวรรณ อาจารย์ บุษกร กาญจนจारी

ขอขอบคุณจากส่วนลึกของหัวใจถึง พี่ ๆ เพื่อน ๆ และน้อง ๆ ที่รักยิ่งทุกคน ที่ให้ความห่วงใย ความช่วยเหลืออย่างเต็มใจยิ่ง ทั้งให้กำลังใจ ก่ากำลังใจ และก่ากำลังใจ ความคิด โดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย

ท้ายที่สุดคือความรักอันบริสุทธิ์ จาก คุณพ่อ คุณแม่ และน้อง ๆ ที่ช่วยทำให้ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี.

ธันนี่ กัลยานคุณาวุฒิ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า
ง
ช
ญ
ม
(๑)

บทคัดย่อภาษาไทย

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ

กิตติกรรมประกาศ

รายการบัญชี

บทนำ

บทที่ ๑

ลักษณะทั่วไปของปัจจัยต่างๆที่เป็นสภาพแวดล้อมของจุกคำเนิน-
การปกครองระบอบรัฐสภา

๑

รากฐานของการปกครองระบอบประชาธิปไตย

๔

๑. การที่ประชาชนมีความเข้าใจและตื่นตัวพอที่จะเข้าร่วมทาง-
การเมือง

๑๔

๒. เศรษฐกิจและการรวมกลุ่ม

๑๕

๒.๑ พัฒนาการทางเศรษฐกิจและการรวมกลุ่ม

๑๕

๒.๒ กรณีกลุ่มอิทธิพลหรือกลุ่มผลประโยชน์

๒๐

๓. พรรคการเมือง

๒๓

๔. ทัศนคติของผู้นำทางการเมือง

๒๗

๔.๑ สถาบันพระมหากษัตริย์

๓๐

๔.๒ สถาบันข้าราชการ

๓๓

๔.๓ สถาบันทหาร

๓๖

๕. ลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมือง

๓๘

๖. พัฒนาการทางการเมือง

๔๔

๑). การเมืองแห่งการรวมชาติขั้นต้น

๔๗

๒). การเมืองแห่งการพัฒนาอุตสาหกรรม

๔๘

๓). การเมืองของสวัสดิ์แห่งชาติ

๕๕

๗. บทบาทของสื่อมวลชนที่จะช่วยส่งเสริมการปกครองระบอบรัฐสภา	๕๑
๘. ระดับการศึกษาและนโยบายทางการศึกษา	๕๕
๙. วัฒนธรรม วรรณกรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี	๕๘

บทที่ ๒

การเตรียมพื้นฐานในการปรับปรุงการปกครองในสมัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	๖๓
๑. ความเข้าใจของประชาชน	๖๕
๒. กลุ่มอิทธิพล	๖๖
๓. การปลุกฝังความนึกคิดหรือการสนับสนุนจากผู้นปกครอง	๖๖
๔. บทบาทสื่อมวลชนและมติมหาชน	๗๑
๕. การพัฒนาทางการเมือง	๗๕
๖. การเตรียมงานด้านการศึกษา	๗๗
๗. ความขัดแย้งด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม	๘๑

บทที่ ๓

แนวความคิดในการสร้างสถาบันนิติบัญญัติสมัยพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	๘๔
๑. ความเข้าใจทางการเมือง การปกครองของประชาชน ปัจจัยที่ทำให้ความคิดทางการเมืองของประชาชนเพิ่มสูงขึ้น	๘๗
๒. ระบบเศรษฐกิจที่ทำให้ชาชนชั้นกลางในการก่อตัวเป็นกลุ่ม อิทธิพลและกลุ่มผลประโยชน์	๘๙
๓. แนวความคิดเกี่ยวกับพรรคการเมือง	๑๑๐
๔. การสนับสนุนจากผู้นปกครองและอำนาจของสถาบันอื่นที่มีในสังคม	๑๑๘
๔.๑ สถาบันพระมหากษัตริย์	๑๑๘
๔.๒ สถาบันข้าราชการ	๑๔๔
๔.๓ สถาบันทางการเมืองทหาร	๑๕๘

๕. วัฒนธรรมทางการเมือง	๑๖๘
๖. มติมหาชนและบทบาทสื่อมวลชนในการสนับสนุน ระบอบรัฐสภา	๑๗๓
๗. ระดับการพัฒนาทางการเมือง	๑๘๔
๘. ระดับการศึกษาและการสนับสนุนของผู้นำ	๑๘๕
๙. อุปสรรคทางด้านวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี และความเชื่อของประชาชน	๒๐๘

บทที่ ๔

สภาพแวดล้อมในการก่อกำเนิดรัฐสภาก่อนการปฏิวัติ ๒๔๗๕	๒๑๗
๑. ความต้องการของประชาชนที่จะมีส่วนร่วมในการปกครอง	๒๑๘
๒. การพัฒนาเศรษฐกิจกับการรวมตัวของกลุ่มผลประโยชน์	๒๒๑
๓. แนวความคิดเกี่ยวกับพรรคการเมือง	๒๒๔
๔. การสนับสนุนจากผู้ปกครองในบางกรณี	
๔.๑ สถาบันพระมหากษัตริย์	๒๒๗
๔.๒ สถาบันข้าราชการ	๒๓๔
๔.๓ สถาบันทางการทหาร	๒๓๗
๕. วัฒนธรรมทางการเมืองก่อนการปฏิวัติ ๒๔๗๕	๒๔๒
๖. บทบาทของมติมหาชนและสื่อมวลชน	๒๔๕
๗. พัฒนาทางการเมืองของประชาชนและการเตรียมงานของ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	๒๔๘
๘. การสนับสนุนทางการศึกษาของผู้ปกครอง	๒๕๒
๙. อุปสรรคทางด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และความเชื่อในสังคม	๒๕๕

รายการบัญชี

- บัญชีที่ ๑ จำนวนวันมาประชุม การพูดโต้เถียงปัญหา
กรรมการรองคมนตรี (๓๐ พ.ย. ๒๕๖๐ - ๑ เม.ย. ๒๕๖๑)

หน้า

๓๖

ศูนย์วิทยพัชการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทนำ

การศึกษาถึงที่มาของรัฐธรรมนูญไทย มีส่วนทำให้เข้าใจถึงบทบาทของรัฐสภาในระยะต่อมาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะถ้ามีการเตรียมงานสร้างสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในระยะก่อนกำเนิดรัฐธรรมนูญแล้ว อำนาจนิติบัญญัติก็จะมีพลังเข้มแข็ง สามารถป้องกันผลประโยชน์ของประชาชนได้ไม่อ่อนแอหรือตกเป็นเครื่องมือของฝ่ายบริหารดังเช่นปัจจุบัน

แนวความคิดทางด้านการปกครองระบอบประชาธิปไตย เริ่มเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีระยะเวลาในการเตรียมงานสร้างสภาพแวดล้อมในการก่อกำเนิดเป็นรัฐสภา เกือบ ๔๐ ปี ก่อนที่จะมีการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าพระมหากษัตริย์ของไทยในช่วงระยะเวลานี้มีแนวพระราชดำริทางการปกครองที่แตกต่างกัน ทำให้การพัฒนาปัจจัยส่งเสริมต่าง ๆ หักงกขาดตอนไปบ้าง ไม่ทันกับความต้องการของสังคม จึงมีกลุ่มผู้ได้รับการศึกษา ทั้งทหารและพลเรือน ทำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง (ก่อนที่จะถึงเวลาอันสมควร) สภาพการเมืองไทยจึงกลายเป็นประชาธิปไตยแบบไทย ๆ มาจนทุกวันนี้

ข้อที่น่าจะพิจารณาก็คือ แนวความคิดทางด้านการปกครองโดยรัฐสภาที่มีเกิดขึ้นจริง ๆ ในสังคมไทยหรือ ? เพราะเมื่อพิจารณาสภาพการณ์ต่าง ๆ แล้วผู้ที่ได้รับการศึกษา และเข้าใจระบบการปกครองโดยรัฐสภามีอยู่น้อยมาก คนส่วนใหญ่ในสังคมเป็นเพียงผู้ตามเพราะเห็นประเทศอื่น ๆ เขามีรัฐสภาก็อยากมีบ้าง โดยไม่คำนึงถึงสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน ความต้องการเปลี่ยนแปลงเป็นเพียงการลอกเลียนแบบความคิดของประเทศที่ได้ชื่อว่ามีความสำเร็จแล้วเท่านั้น

งานศึกษานี้จะมุ่งพิจารณาถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่จะทำให้การก่อกำเนิดรัฐธรรมนูญไทยมีความสมบูรณ์ตามที่ควรจะเป็น ทั้งจากการพัฒนาโดยตัวเองของปัจจัยต่าง ๆ และแนวความต้องการของผู้มีอำนาจทางการปกครองว่ามีส่วนช่วยให้สภาพแวดล้อมของการก่อกำเนิดรัฐธรรมนูญไทยมีความสมบูรณ์มากน้อยเพียงใด ที่มาของรัฐธรรมนูญนี้

จะมีผลกระทบกับบทบาทของรัฐสภาในสมัยปัจจุบันด้วย

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาวิวัฒนาการทางการเมืองการปกครองของไทยก่อนเริ่มใช้ระบบรัฐสภาตามแบบสากล
๒. เพื่อวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่เป็น "พลังผลักดัน" ให้ทั้งผู้ปกครองและประชาชนเริ่มมีความคิด "ที่จะก่อตั้งสถาบันทางนิติบัญญัติ"
๓. เพื่อศึกษาวิธีการ "เตรียมงานและการส่งเสริม" เพื่อให้ได้มาซึ่งสถาบันทางนิติบัญญัติ ตามแบบสากล ในช่วงระยะเวลาต่าง ๆ ก่อนการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง พ.ศ. ๒๔๗๕
๔. เพื่อวิเคราะห์ถึงปัญหาและอุปสรรคที่ทำให้ระบบรัฐสภาซึ่งเป็นตัวแทนในการใช้อำนาจนิติบัญญัติของประชาชน ไม่สามารถพัฒนาได้อย่างสมบูรณ์

ขอบเขตของการวิจัย

ทำการศึกษาค้นคว้าถึงการเตรียมสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับการก่อตั้งของรัฐสภา ภายใต้ที่แนวความคิดทางการเมืองการปกครองตามแบบตะวันตกได้แพร่หลายเข้ามาในประเทศไทย ตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๙๓-๒๔๗๕)

วิธีการดำเนินการค้นคว้าและวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ใช้วิธีการประวัติศาสตร์ (Historical Approach) และนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าใช้หลักฐานชั้นต้น (Primary Sources) เป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ ประกาศพระราชบัญญัติของทางราชการ หนังสือโต้ตอบทางราชการ รายงานการประชุมอภิรัฐมนตรีสภา เสนาบดีสภา และสภากรรมการองคมนตรี บันทึกแนวพระราชดำริ พระคำริและความคิดเห็นของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายตลอดจน

บทความจากหนังสือพิมพ์และเอกสารต่าง ๆ ที่เสนอแนวความคิดของบุคคลต่าง ๆ ในสังคม สำหรับเอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) ซึ่งใช้ประกอบการวิจัย ได้แก่ บทความ หนังสือ และวิทยานิพนธ์ วิเคราะห์เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสภาพการเมืองในช่วงระยะนี้ โดยผู้ทรงคุณวุฒิทางประวัติศาสตร์และรัฐศาสตร์

ความสำคัญหรือประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

๑. เพื่อทราบถึงประวัติศาสตร์และบทบาทของงานฝ่ายนิติบัญญัติ ที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับชีวิตประจำวัน
๒. เพื่อให้เข้าใจถึงปัจจัยพื้นฐานที่ควรจะมีความพร้อมก่อนก่อกำเนิดรัฐสภา
๓. เพื่อศึกษาถึงวิวัฒนาการของงานทางด้านนิติบัญญัติของไทย และการส่งเสริมของผู้ปกครองก่อนที่จะมีรัฐสภาตามรัฐธรรมนูญ
๔. เพื่อเป็นส่วนประกอบในการคิดปรับปรุงสภาพแวดล้อมเพื่อให้ฐานะของรัฐสภาไทยมั่นคงกว่าที่เป็นอยู่เดิม

อักษรย่อที่ปรากฏในเชิงอรรถ

การใช้อักษรย่อในเชิงอรรถ มีตามลำดับ ดังนี้		
กจช.	หมายถึง	กองจดหมายเหตุแห่งชาติ
ร.๕, ร.๖		
ร.๗	หมายถึง	เอกสารในรัชกาลที่ ๕ รัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ตามลำดับ
ค.	หมายถึง	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงต่างประเทศ
น.	หมายถึง	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงนครบาล
บ.	หมายถึง	เอกสารแผนกเบ็ดเตล็ด
พ.	หมายถึง	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงการพาณิชย์และคมนาคม
ม.	หมายถึง	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงมหาดไทย

รล.	หมายถึง	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกรมราชเลขาธิการ
ศช.	หมายถึง	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงศึกษาธิการ
สบ.	หมายถึง	เอกสารส่วนพระองค์ สบ.๒ คือ เอกสารส่วนพระองค์ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ สบ.๐๐๑ คือ เอกสารส่วนพระองค์ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ สบ.๓ คือ เอกสารส่วนตัวพระยานิติศาสตร์ไพศาล

เอกสารที่ขึ้นต้นว่า "Great Britain Foreign Office " และ United State, Department of State" เป็นเอกสารที่เก็บอยู่ที่สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สถานที่ทำการค้นคว้า

สถานที่ทำการค้นคว้าเอกสารที่สำคัญ ได้แก่ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และหอสมุดต่าง ๆ

ในการศึกษาค้นคว้าและวิจัยนี้มีข้อจำกัดเกี่ยวกับเอกสารอยู่มาก เนื่องจากเอกสารเท่าที่ปรากฏในขณะทำการวิจัยมีไม่ครบถ้วน โดยเฉพาะเอกสารสำคัญบางประการ เช่น รายงานการประชุมของสภาต่าง ๆ มีไม่ครบถ้วน บางเรื่องก็ขาดหายไปโดยไม่สามารถค้นพบรายงานการประชุมนั้น เช่น การเตรียมการพระราชทานรัฐธรรมนูญของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีหลักฐานจากหลายฝ่ายว่า ในที่ประชุมอภิรัฐมนตรีสภาครั้งนั้น แท้ก็ไม่มีปรากฏรายงานแต่อย่างใด

เอกสารแสดงความคิดเห็นของสื่อมวลชนที่มีมากมาย ตามหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ ในทุกรัชกาลมีมากมายจนไม่สามารถจะรวบรวมได้ทั้งหมด ผู้เขียนจึงเลือกใจบางส่วนซึ่งอาจทำให้ข้อมูลไม่ครบถ้วนทั้งหมด การขอร่างฐานทางค่านิติบัญญัติ เพื่อพัฒนาเป็นสถาบันรัฐสภาก็เป็นเพียงแนวพระราชดำริบ้าง เป็นสิ่งที่ทรงทดลองบ้าง ไม่ได้

เป็นนโยบายที่วางไว้อย่างชัดเจน การวิเคราะห์จึงอาจมีข้อบกพร่องหรือผิดพลาดไป
จากความเป็นจริงบ้าง ประกอบกับงานวิจัยนี้เป็นการเสนอพื้นฐานกว้าง ๆ เพื่อใช้
เป็นแนววิเคราะห์ห้บทบาทของรัฐสภาในสมัยต่อมา ในกรณีที่มีการค้นพบเอกสารสำคัญ
เพิ่มเติม ข้อสรุปบางประการก็อาจเปลี่ยนแปลงได้.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย